
ความคงแก่เรียน
เป็นมงคลสูงสุด

ความคงแก่เรียน เป็นมงคลสูงสุด

ปาฐกถาธรรม

โดย พระเทพญาณมงคล (เสริมชัย ชยมงฺคโล)

ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

วันอาทิตย์ที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๔๐

- ความคงแก่เรียนนี้ จะเป็นคุณธรรมนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขได้อย่างมั่นคงแท้จริงนั้น หมายเอาการได้เรียนรู้ ได้ยินได้ฟัง และได้มีประสบการณ์มามาก ทั้งในวิชาการทางโลกและทางธรรม
- "ความรู้" ทั้งทางโลกและทางธรรมนั้น อาจแบ่งได้เป็น ๓ ระดับ คือ (๑) ระดับ "รู้จำ" ภาษาบาลีท่านเรียกว่า "สญฺชานนํ" (๒) ระดับ "รู้แจ้ง" ภาษาบาลีท่านเรียก "วิชานนํ" และ (๓) ระดับ "รู้แทงตลอด" ภาษาบาลีท่านเรียก "ปฏิเวโธ"
- ผู้ศึกษาหาความรู้ถึงขั้น "รู้แจ้งแทงตลอด" นี้แหละที่ชื่อว่า "พหูสูต" หรือผู้คงแก่เรียน อันหมายถึงผู้ที่ได้เรียนรู้และได้สดับตรับฟังมามาก ทั้งในวิชาการทางโลกและทางธรรม

ความคงแก่เรียนเป็นมงคลสูงสุด

สำหรับวันนี้ อาตมาภาพ จะได้กล่าวถึง "ความคงแก่เรียน" คือ ความเป็นผู้ได้เรียนรู้ได้สดับตรับฟังมามาก ชื่อว่า "พหูสูต" เป็นมงคลสูงสุด กล่าวคือ เป็นคุณธรรมนำตนไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขในชีวิต นี้ตรงกับบาลีพระพุทธภาษิตในมงคลสูตรว่า

พาหุสจฺจญฺจ สิปฺปญฺจ วินโย จ สุสิกฺขิโต

สุภาสิตา จ ยา วาจา เอตมฺมงฺคลมุตฺตมนฺติ

ความคงแก่เรียน ๑ มีศิลปวิทยา ๑ มีระเบียบวินัยที่ได้ศึกษามาอย่างดี ๑ รู้จักใช้วาจาที่ดี ๑ (๔ข้อ) นี้เป็นมลคลสูงสุด

พระบาลีว่า "พาหุสจฺจญฺจ" นั้นแหละ แปลโดยตรงว่า พหูสูต ๑ ซึ่งมีความหมายว่า ความเป็นผู้ได้เรียนรู้ ได้สดับตรับฟังมามาก กล่าวคือ ความเป็นผู้คงแก่เรียน (นี้ข้อ ๑) เป็นคุณธรรมนำ

ตนไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุข ซึ่งต่อไปนี้จะได้กล่าวเป็นคำสั้นๆ ว่า "ความคงแก่เรียน"

ความคงแก่เรียนนี้ จะเป็นคุณธรรมนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขได้อย่างมั่นคงแท้จริงนั้น หมายเอาการได้เรียนรู้ ได้ยินได้ฟัง และได้มีประสบการณ์มามาก ทั้งในวิชาการทางโลกและทางธรรม ซึ่งหล่อหลอมรวมอยู่ในจิตสันดานเป็น "ความรอบรู้คู่คุณธรรม" เป็น "สติปัญญาอันเห็นชอบในทางเจริญทางเสื่อมแห่งชีวิตมาที่เป็นจริง" จึงจะเป็นมงคลอันสูงสุดตามความหมายนี้ ดังที่สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร) แห่งวัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน ได้กล่าวไว้ในหนังสือ "มงคลยอดชีวิต" มีข้อความตอนหนึ่งว่า

พาหุสัจจะ คือ ความคงแก่เรียน หมายเอาการศึกษาเล่าเรียนมามาก ทั้งทางโลกและทางธรรม ดูเถิด โลกจะเจริญขึ้นเพราะมีการศึกษาแท้ โลกจะเสื่อมลงเพราะมีการศึกษาไม่แท้ หรือไม่มีการศึกษาเลย แม้ศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองก็อยู่ที่มีการศึกษาแท้ จะเสื่อมก็อยู่ที่มีการศึกษาไม่แท้ หรือไม่มีการศึกษาเสียเลย

ความคงแก่เรียนนั้น สอนให้คนรู้จักความพอควรเป็นสำคัญ ความพอควรสอนให้คนรู้จักควบคุมชีวิต ให้ประพฤติในสิ่งที่ควรประพฤติ เว้นในสิ่งอันควรเว้น และให้ไม่มุ่งหมายอยู่แต่ความรู้อย่างเดียว แต่ให้มุ่งมั่นทำความเจริญก้าวหน้าแก่ชีวิตจิตใจ ร่างกายเหมือนตัวรถยนต์ สมองเหมือนหม้อน้ำ ประสาทเหมือนน้ำมัน จิตใจเหมือนเครื่องยนต์ ความเป็นไปในโลกเหมือนทางรถยนต์ เมื่อตัวรถแข็งแรง หม้อน้ำมั่นคง น้ำมันดี เครื่องยนต์แข็งเหนียว กินเกลียวกันไม่ฝืดขัด รถย่อมวิ่งเร็วคล่องแคล่ว เดินตามทางรถยนต์ได้สะดวก

แม้คนเราก็เช่นกัน เมื่อร่างกายแข็งแรง สมองว่องไว ประสาทคล่องแคล่ว จิตใจเข้มแข็งแล้ว ย่อมสามารถประกอบสรรพกิจให้สำเร็จได้...ฯลฯ

นี้เป็นเนื้อความบรรยายตอนหนึ่งในหนังสือ "มงคลยอดชีวิต" โดยสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร) แห่งวัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน ท่านผู้ฟังจึงพึงเห็นความสำคัญของความคงแก่เรียน ทั้งในวิชาการทางโลกและทางธรรม อันรวมเป็น "ความรอบรู้คู่คุณธรรม" ว่า เป็นคุณธรรมนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขได้อย่างมั่นคง แท้จริง

ถ้าว่า บุคคลใดมีแต่ความรอบรู้ในวิชาการทางโลก แต่ขาดคุณธรรม เป็นผู้มีความเห็นผิด มีความประพฤติปฏิบัติตนผิดๆ จากทำนองคลองธรรม ชื่อว่า บาปอกุศลหรือ ทุจริตทางกาย วาจา และใจ มากเพียงไร เขาย่อมไม่อาจได้เสวยผล คือ ความสุขด้วยโภคทรัพย์และลาภยศอันเกิดแต่ความรอบรู้ในวิชาการทางโลกอย่างสันติสุขได้ แต่กลับจะได้รับผลจากความประพฤติที่เป็นบาปอกุศล หรือความทุจริตคิดมิชอบ

นั้น เป็นความทุกข์เดือดร้อนนั้นอีกด้วย มากเพียงนั้น กลายเป็นความสุขระคนด้วยความทุกข์ไป จะหาความสันติสุขคือความสงบสุขที่แท้จริงได้ยาก หรือแทบจะมิได้เลย พฤติกรรมอย่างนี้ มีตัวอย่างให้เห็นได้อย่างดกดื่นในสังคมยุคปัจจุบัน ที่ผู้คนมีแต่ความรู้วิชาการทางโลก มีความสามารถในการประกอบกิจการงานอาชีพ แต่ขาดคุณธรรม จึงหาความเจริญและสันติสุขอย่างมั่นคงแท้จริงได้ยาก บางรายถึงความเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ เสื่อมลาภเสื่อมยศ และประสบความล้มเหลวในชีวิต หรือถึงความล่มจมไปเลยก็มี

ตัวอย่างที่เห็นได้ง่าย และมีมากรายในสังคมระดับกลางๆ และระดับสูงๆ ได้แก่ ผู้มีความรู้ความสามารถดี มีฐานะหน้าที่การงานสูงๆ มีฐานะทางเศรษฐกิจดี แต่ชอบหลงระเริงหมกมุ่นอยู่แต่ในพัสดุกาม คือ ในรูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งสัมผัสทางกาย ไม่มีความสันโดษในคู่ครองของตน เป็นเหตุให้ครอบครัวขาดความอบอุ่น เกิดการทะเลาะเบาะแว้ง จนหาความสงบสุขมิได้ กลายเป็นเรื่องอื้อฉาว และลงท้ายครอบครัวก็แตกแยก เป็นทุกข์เดือดร้อนกันไปด้วยกันหลายฝ่าย และบางกรณีก็ทำร้ายกันบาดเจ็บ หรือถึงตายก็มี นี้เป็นเพราะไม่เห็นโทษของความประพฤติที่ผิดทำนองคลองธรรม ผิดศีลผิดธรรม ด้วยอำนาจของกิเลส ตัณหา ราคะ และอุปาทาน โดยความเป็นโทษ ตามที่เป็นจริง จึงไม่มีการศึกษาอบรมกายและวาจาของตนโดยทางศีล อันจะเป็นคุณเครื่องช่วยให้รู้จักสำรวมกายและวาจาของตน ให้เรียบร้อยดีไม่มีโทษ เป็นการช่วยป้องกันกิเลสหยาบ อย่างเช่น ตัณหา ราคะ และอุปาทาน มิให้ดลจิตใจให้หลงคิดผิด เห็นผิด และประพฤติผิดๆ อันเป็นเหตุให้เกิดเป็นโทษเป็นความทุกข์เดือดร้อยทั้งแก่ตนเอง และแก่ผู้อื่นต่อๆ ไป ไม่มีที่สิ้นสุด ความไม่เห็นโทษของกรรมอันเป็นบาปอกุศล โดยความเป็นโทษตามที่เป็นจริงจึงหลงคิดผิด ทำผิด พูดผิด ด้วยอำนาจกิเลส ตัณหา อุปาทาน จนได้รับผลที่เป็นโทษ เป็นความทุกข์เดือดร้อน อย่างนี้ เห็นมีอยู่มากในสังคมทุกวันนี้

อีกตัวอย่างหนึ่งที่เห็นได้ง่าย ไม่ว่าในวงวิชาการหรือในวงการบริหารกิจการต่างๆ ทั้งในภาครัฐบาลและภาคธุรกิจเอกชน ผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้ในวิชาการ และมีความสามารถดีในการประกอบกิจการทางโลก ที่ขาดความรู้ในทางธรรมโดยมาก จะไม่รู้วิธีอบรมจิตใจให้สงบ ให้บริสุทธิ์ผ่องใสจากกิเลสนิวรณ์เครื่องกั้นปัญญา ให้สามารถเจริญปัญญารู้แจ้งในสภาวะธรรมตามธรรมชาติที่เป็นจริง จึงปล่อยวางไม่เป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบกิจการงานสูงๆ ทั้งภาครัฐบาลและทั้งภาคธุรกิจเอกชน ที่มุ่งแต่ความสำเร็จให้ถึงฐานะสูงที่สุด หรือที่มีฐานะสูงอยู่แล้ว ก็มุ่งรักษาให้คงอยู่ในสถานะสูงนั้นให้ได้นานตลอดไป ด้วยอำนาจของกิเลส ตัณหา อุปาทาน จิตใจจึงปล่อยวางปัญหาและภาระหน้าที่ไม่เป็น แม้เพียงสักชั่วครู่ชั่วยาม ก็ทำไม่ได้หนักๆ เข้าก็เสียสุขภาพจิต

เริ่มตั้งแต่เป็นโรคนอนไม่หลับ หนักๆ เข้าเครียดถึงเป็นโรคจิต โรคประสาท และพลอยให้สุขภาพกายเสื่อมโทรมลงไปด้วย ยิ่งถ้ากลับประสบความไม่สำเร็จในชีวิต หรือได้รับความผิดหวังในชีวิต เมื่อจิตใจไม่ได้รับการอบรมให้สงบ และไม่ได้รับการควบคุมด้วยสติปัญญาอันเห็นชอบ ก็ตัดสินใจกระทำกรรมที่ผิดๆ เช่น หันไปดื่มสุรายาเมา สูบบุหรี่จัด ให้เสียทั้งสุขภาพกายและทั้งสุขภาพจิตลงไปอีก เมื่อขาดสติปัญญาเป็นเครื่องระงับยับยั้งชั่งใจ หนักๆ เข้าก็คิดสั้น ฆ่าตัวตายไปก็มี

เด็กหนุ่มในวัยรุ่นวัยเรียน ที่เรียนดีอยู่แล้ว แต่ขาดความรู้ในทางธรรม อันเป็นเครื่องอบรมจิตใจให้สงบ และขาดการอบรมปัญญาให้รู้สัจจธรรม และให้รู้ทางเจริญทางเสื่อมแห่งชีวิตตามที่เป็นจริง จึงตกอยู่ในอำนาจกิเลส ตัณหา อุปาทาน ได้ง่าย อย่างเช่นบางคนมุ่งเรียนที่จะเอาผลดีเด่น หรือเป็นเลิศด้วยอำนาจตัณหา อุปาทาน แต่พอประสบความผิดหวัง ก็เป็นทุกข์ เพราะปล่อยวางไม่เป็น หนักๆ เข้าบางรายก็ต้องเป็นโรคจิตโรคประสาท และบางรายเมื่อขาดสติสัมปชัญญะด้วยปัญญาอันเห็นชอบเป็นเครื่องระงับยับยั้งชั่งใจ ก็ถึงกับฆ่าตัวตายก็มี อย่างนี้ ก็เห็นเป็นข่าวอยู่บ่อยๆ

นี่เป็นเพราะมีความรู้แต่วิชาการทางโลก แต่ขาดความรู้ความเข้าใจในทางธรรม จึงมีความเห็นผิด คิดผิด พูดผิด ทำผิดทำนองคลองธรรม จิตใจจึงขุ่นมัวด้วยอำนาจกิเลส ตัณหา อุปาทาน และมิจฉาทิฏฐิ นอกจากจะได้รับผลจากกรรมชั่วหรือบาปอกุศลทางกาย ทางวาจา และทางใจ คือด้วยเจตนาความคิดอ่านที่ผิดๆ อันให้ผลเป็นโทษ เป็นความทุกข์เดือดร้อนในภพชาติปัจจุบันแล้ว ด้วยอำนาจของอกุศลกรรมและกิเลสตัณหาอุปาทาน อันยังใจให้ขุ่นมัวนั้นเอง ยังจะเป็นชนกกรรมนำให้ไปเกิดในทุคติภูมิ ได้แก่ ภพภูมิของเปรต สัตว์นรก อสุรกาย หรือสัตว์เดรัจฉานได้อีก สมดังพระพุทธภาษิตว่า

จิตฺเต สงฺกิลิฏฺเฐ ทุคติ ปาฏิกงฺขา

เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ทุคติย่อมเป็นที่หวังได้

ผู้ขาดความรู้ความเข้าใจในธรรม แล้วปฏิบัติผิดๆ เพราะมิจฉาทิฏฐิ จนชีวิตประสบความล้มเหลวอย่างนี้ สุภาษิตโบราณท่านว่า “ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด”

ส่วนผู้คงแก่เรียน มีความรอบรู้ทั้งในทางโลกและทางธรรม ตั้งตนไว้โดยชอบธรรม คือ มีความเห็นชอบและมีความประพฤติปฏิบัติชอบ อยู่ในกรอบแห่งศีลธรรม ไม่ว่าจะมีฐานะยากดีมีจน ย่อมจะมีแต่ความสันติสุขและร่มเย็นในชีวิต และย่อมสามารถจะดำเนินชีวิตไปสู่ความสำเร็จและเจริญรุ่งเรืองได้ไม่นานเกินรอ ความที่เป็นผู้ได้เรียนรู้หลักธรรม และปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมอยู่ จิตใจย่อมผ่องใสด้วยอำนาจของบุญกุศล เมื่อแตกกายทำลายขันธ์ คือ ตาย จากโลกนี้ไป ด้วยอำนาจของบุญกุศลคุณความดี ย่อมเป็นชนกกรรมนำให้ไป

เกิดในสุคติภพ ได้แก่ ไปเกิดเป็นมนุษย์ที่ดี หรือสูงขึ้นไปเป็นเทพเทวาในเทวโลก หรือถึงพรหมโลก เป็นต้น สมดังพระพุทธภาษิตว่า

จิตฺเต อสงฺกิลิฏฺเฐ สุคติ ปาฏิกงฺขา

เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว (คือผ่องใส) แล้ว สุคติย่อมเป็นที่หวังได้

เพราะเหตุนั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงตรัสว่าความคงแก่เรียน ซึ่งหมายความรวมทั้งความรอบรู้ในวิชาการทางโลกและทางธรรม จากการที่ได้เรียนรู้และได้สดับตรับฟังมามาก เป็นมงคลสูงสุด คือเป็นคุณเครื่องช่วยให้การดำเนินชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง และสันติสุขได้อย่างมั่นคงแท้จริง

อนึ่ง “ความรู้” ทั้งทางโลกและทางธรรมนั้น อาจแบ่งได้เป็น ๓ ระดับ คือ (๑) ระดับ “รู้จำ” ภาษาบาลีท่านเรียกว่า “สญฺชานนํ” (๒) ระดับ “รู้แจ้ง” ภาษาบาลีท่านเรียก “วิชานนํ” และ (๓) ระดับ “รู้แทงตลอด” ภาษาบาลีท่านเรียก “ปฏิเวโธ” สำหรับความรู้ในระดับที่ ๒ และที่ ๓ บางทีเราอาจจะเคยได้ยินพระท่านพูดรวมกันไปว่า “รู้แจ้งแทงตลอด” ก็มีเพราะความหมายใกล้เคียงกัน และเมื่อใช้ในความหมายสูงสุดตามภาษาบาลีว่า “ปฏิเวโธ” แล้ว ย่อมหมายถึงตรัสรู้ คือ ความรู้แจ้งเห็นแจ้งแทงตลอดในสภาวะธรรมและสัจจธรรมตามที่เป็นจริง อันเป็นคุณเครื่องให้บรรลุมรรคผลนิพพานทีเดียว

สำหรับความรู้ในระดับ “รู้จำ” คือ ความจำได้หมายรู้ ตรงกับภาษาบาลีว่า “สญฺชานนํ” นั้น ได้แก่ ความรู้ที่เกิดจาก “การรับรู้” จากการได้ยิน ได้ฟัง จากผู้อื่นช่วยบอกให้ ชี้แจงแนะนำสั่งสอนให้ และ/หรือจากการได้อ่านหนังสือ ตำหรับตำรา แล้วจดจำไว้ได้ ดังเช่น นักเรียน/นักศึกษาที่กำลังศึกษาเล่าเรียนวิชาการต่างๆ ในชั้นเรียน แล้วจดจำได้ นี้จัดเป็นความรู้ขั้นต้น ขั้นพื้นฐาน ที่จะสามารถเพิ่มพูนความรู้ชั้นสูงขึ้นต่อไปได้ และสามารถให้พัฒนาเป็นความรู้แจ้ง รู้แทงตลอดต่อไปได้ ความรู้ในชั้นนี้ นักเรียนและนักศึกษาจึงต้องตั้งใจสนใจ ทำความเข้าใจในบทเรียนให้มาก และต้องใส่ใจท่องบ่นเพื่อจดจำให้ได้มากที่สุด จะได้มีพื้นความรู้ที่เข้มแข็ง และสามารถที่จะพัฒนาความรู้จากความรู้ขั้นพื้นฐานนี้ ให้สูงขึ้นไปสู่ความรู้แจ้งและรู้แทงตลอดได้

เด็กในวัยเรียนที่ไม่ตั้งใจ ไม่สนใจ ไม่เอาใจใส่ในการศึกษาเล่าเรียน ไม่พยายามทำความเข้าใจในบทเรียน ก็ขาด “การรับรู้” เมื่อขาดการรับรู้ในบทเรียน ก็เกิดความเบื่อหน่ายในการเรียนและเกียจคร้านที่จะท่องบ่นจดจำบทเรียน ยิ่งถ้าได้คบหมู่สู่เพื่อนที่ไม่ดีเหมือนๆ กัน คือเพื่อนๆ ที่เกียจคร้านไม่สนใจในการศึกษาเล่าเรียนเหมือนๆ กัน ก็ชักจูงกันไปในเรื่องอื่นที่ไร้สาระ เช่น แหล่งบันเทิงเริงรมย์ หนักเข้าก็หมกมุ่นในกามารมณ์ สำมะเลเทเมา เสพสุรายาเมาต่างๆ ทำให้เสียการเรียนไปตั้งแต่ชั้นต้น จึงไม่ต้องหวังความรู้ในชั้นรู้แจ้ง รู้แทง

ตลอด ทั้งทางโลกและทางธรรม เมื่อขาดความรู้คู่คุณธรรม ชีวิตก็เลอะเหลว อนาคตก็มืดมนต์ ไม่เห็นแสงสว่างแม้แต่เท่าหิ่งห้อย พฤติกรรมเช่นนี้เห็นมีมากมายในสังคมเด็กๆ วัยรุ่นยุคใหม่ ประเภทพิลึกๆ ถึงขั้นที่เรียกได้ว่าทะลุโลก หรือหลุดโลกนั้นแหละ

เด็กๆ ทั้งหลาย วัยนี้เป็นวัยเรียน จงอย่าเห็นกงจักรเป็นดอกบัว คือ อย่าเอาอย่างผู้ที่ไม่เอาใจใส่ในการศึกษาเล่าเรียน แล้วหลงคบหมู่สู่เพื่อนที่นำไปสู่ความประพฤติปฏิบัติที่เหลวไหลไร้สาระ สำมะเลเทเมา ด้วยความประมาทขาดสติสัมปชัญญะรู้ผิดชอบชั่วดี เพราะเมื่อไม่เร่งพากเพียรเรียนรู้และจดจำบทเรียนที่ตนพึงเรียนรู้และจดจำ เพื่อเป็นพื้นฐานสำคัญแก่การเพิ่มพูนความรู้ให้สูงยิ่งขั้นไปแล้ว ความรอบรู้ทั้งในวิชาการทางโลกเพื่อใช้ประกอบกิจการงานในอาชีพต่อไปก็มีไม่ได้ และยิ่งขาดความรู้ในทางธรรม ไม่รู้บาป-บุญ คุณ-โทษ ตามที่เป็นจริงเข้าด้วยอีก ก็ไม่ต้องหวังว่าชีวิตอนาคตของเธอจะเจริญรุ่งเรืองได้ และขอให้ญาติโยมผู้เป็นพ่อแม่ผู้ปกครองจงได้เอาใจใส่ดูแลลูกให้ดี อย่าได้ปล่อยปละละเลย อย่าอ้างว่าไม่มีเวลาบ้าง ไม่รู้จะสอนลูกอย่างไรบ้าง หรือหลงรักลูกจนไม่กล้าจะดุด่าว่ากล่าวแนะนำสั่งสอนลูกบ้าง มิฉะนั้น ท่านอาจจะต้องเสียใจในภายหลัง เพราะลูกผิพลาดไปจนสายเกินแก้แล้วได้

ระยะนี้ เป็นระยะเริ่มปีการศึกษาใหม่ ทั้งการศึกษาทางโลก ได้แก่ การศึกษาสายสามัญ และสายอาชีพทุกระดับชั้น ตั้งแต่ชั้นประถม มัธยม ถึงชั้นอุดมศึกษา ทั้งการศึกษาทางธรรม คือ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรมและแผนกบาลี ของพระภิกษุ/สามเณร หลวงตาก็ใคร่จะเสนอแนะวิธีเรียนให้ได้ผลดี จากประสบการณ์ที่หลวงตาได้เคยผ่านการเรียนและการสอนทั้งทางโลกและทางธรรมมาแล้ว แม้หลวงตาจะไม่ถึงนับได้ว่า เป็นผู้ศึกษาดีเด่นเป็นเลิศ แต่ก็พอเอาตัวรอดในขั้นดีพอสมควร วิธีเรียนที่จะให้ได้ผลดีนั้น

ประการแรก ต้องมีใจรักวิชาที่เรียน ถ้าใจไม่รัก ใจก็จะไม่รับรู้ด้วยดี พลอยให้ไม่เข้าใจในบทเรียนและก็ไม่จดจำอีกด้วย เพราะฉะนั้น ต้องปลูก “ฉันทะ” คือ ต้องพยายามพิจารณาเห็นคุณของวิชาหรือบทเรียนนั้น ให้เห็นโทษของการไม่เรียนรู้ในวิชาหรือบทเรียนนั้น ว่าถ้าเราเอาดีในวิชานี้ หรือบทเรียนนี้ไม่ได้ เราก็ด้อยในความรู้ความสามารถในหน้าที่กิจการงานในอาชีพของเราเอง ชีวิตของเราก็ไม่อาจเจริญรุ่งเรืองได้ เพราะฉะนั้น ต้องรักที่จะเรียนและพยายามเรียนรู้ทำความเข้าใจและจดจำวิชานี้ หรือบทเรียนนี้ให้ได้ ยิ่งวิชาใดที่เรียนรู้ได้ยาก จดจำได้ยาก ยิ่งต้องเพ่งเพียรเรียนรู้ให้ได้ เมื่อค่อยๆ ประสบผลการเรียนที่ดีขึ้น ก็จะค่อยๆ มีกำลังใจเรียนและรักเรียนให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไปเอง

เรื่อง การปลูกฉันทะ ในการศึกษาเล่าเรียนให้ได้ผลสำเร็จดีนี้ จะขอเล่าเรื่องการเรียนภาษาบาลีของตนเอง เนื่องด้วยอาตมภาพนั้นได้ตัดสินใจบวชเป็นพระภิกษุในบวรพระพุทธศาสนาเมื่ออายุ ๕๗ ปีเต็ม เป็นเวลา ๓ ปีก่อนเกษียณ ครั้นบวชเป็นภิกษุแล้ว ก็มาคิดว่า เรานี้แม้จะมีความรู้ในทางโลกมาพอสมควร และความรู้ในทางธรรมก็ได้ศึกษาจากตำหรับตำราและครูอาจารย์ ทั้งหลักธรรมและวิธีปฏิบัติภาวนาธรรม มาร่วมกว่า ๑๐ ปีมาแล้วก็ตาม แต่การเรียนรู้พระปริยัติสัทธรรม ทั้งแผนกนักธรรมและแผนกบาลี ที่เขาเรียนกันอย่างมีระเบียบแบบแผน เป็นทางการนั้น เรายังไม่ได้เรียนรู้ตามแบบแผนของเขาเลย อาจจะมีความรู้หลายอย่างที่เรายังไม่รู้ลึกซึ้งดีพอ แม้ความรู้หลักธรรมในระดับชั้นต้นๆ ที่สามเณรเล็กๆเขาได้เรียนรู้ แต่เราก็อาจยังไม่ได้เรียนรู้ เพราะเหตุนั้นเราจะต้องเรียนรู้ทุกอย่างทั้งแผนกนักธรรมและแผนกบาลี โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาบาลีนั้น ก็เป็นภาษาที่ทรงไว้ซึ่งพระพุทธพจน์ ถ้าเราไม่เรียนรู้และแปลภาษาบาลีไม่ได้เลย เราก็ได้แต่ว่าตามเขาไปเท่านั้น เขาแปลไว้อย่างไร เราก็รู้ตามเขาแปลไว้เท่านั้น ที่จะเข้าใจลึกซึ้งคงเป็นไปไม่ได้ การศึกษาและปฏิบัติธรรมที่จะให้รู้แจ้ง เห็นแจ้ง คงทำได้ยาก จึงได้ตัดสินใจเรียนทั้งแผนกนักธรรม และทั้งแผนกบาลี ทั้งๆ ที่อายุเมื่อบวชนั้นเริ่มย่างเข้าปีที่ ๕๘ แล้ว เมื่อใจรักจะเรียนรู้ ก็ตั้งใจเรียนด้วยความขยันหมั่นเพียร ทั้งๆ ที่อายุมากแล้ว ก็มานั่งเรียนคู่กับพระภิกษุหนุ่มสามเณรน้อย เริ่มตั้งแต่ทำใจลดมานะละทิฏฐิว่าตนเองเป็นผู้ใหญ่แล้ว ได้เคยมีความรู้ในทางโลกมามากพอสมควรแล้วนั้นเสีย นั่งเรียนกับลูกเณรน้อยอายุ ๑๐ กว่าขวบด้วยความสบายใจ ตั้งใจท่องบาลีไวยากรณ์ไปพร้อมกันกับเด็กๆ แม้จะมีภาระในการบริหารกิจการมูลนิธิฯ การสร้างวัดและการปฏิบัติภาวนาธรรมอีกด้วย ก็ไม่ย่อท้อ แม้เมื่อได้รับการตั้งวัดและได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดแล้ว ก็ยังเรียนบาลีต่อ จนสำเร็จเปรียญธรรม ๖ ประโยค ภายในระยะเวลา ๗ ปี สำหรับตัวอย่างการเรียนภาษาบาลีเมื่อยามแก่นี้ ก็ขอฝากเป็นกำลังใจแก่พระภิกษุหนุ่มสามเณรน้อย และฝากถึงพระผู้สูงอายุว่า ทุกคนไม่แก่เกินเรียน ถ้าได้ประกอบด้วยอิทธิบาทธรรม คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสาแล้ว เป็นอันเรียนได้สำเร็จทุกคน

วิธีเรียนจะให้ได้ผลดี ประการที่ ๒ วิริยะ คือจะต้องประกอบด้วยความเพียรในการเล่าเรียน-เขียน-อ่าน-ท่องบ่น-ฝึกฝน-ทบทวนและจดจำบทเรียนอยู่เสมอ และทั้งต้องศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมให้มากที่สุด

ประการที่ ๓ จิตตะ คือต้องมีใจจดจ่ออยู่กับบทเรียนอยู่เสมอ และ

ประการที่ ๔ วิมังสา คือจะต้องเพ่งพินิจพิจารณาไตร่ตรองทำความเข้าใจในปัญหาในวิชาการต่างๆ และพิจารณาข้อแก้ปัญหาด้วยหลักการและเหตุผล โดยละเอียดและรอบคอบ

ดังที่จะได้กล่าวรวมกันไปทั้ง วิริยะ คือความเพียร จิตตะ คือความสนใจและมีใจจดจ่อในบทเรียน และ วิมังสา คือ พิจารณาปัญหาในวิชาที่เรียนโดยละเอียดและรอบคอบ ต่อไป

การศึกษาเล่าเรียนที่จะให้ได้ผลดีนั้น ว่าที่จริงแล้ว ต้องทำความเข้าใจหมดทั้งระบบการเรียนตลอดปีการศึกษาทีเดียว กล่าวคือ จะต้องเริ่มตั้งแต่การปลูก “ฉันทะ” ให้มีใจรักที่จะเรียนรู้ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น ขั้นต่อไปคือขั้นเตรียมตัวเตรียมใจให้พร้อมที่จะตั้งใจเรียนรู้ด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทน และตั้งใจที่จะเผชิญหรือต่อสู้กับอุปสรรค ความยากลำบาก โดยไม่ย่นย่อท้อถอย แล้วจึงนำตารางสอนมาวิเคราะห์วิชาที่จะต้องเรียนว่า นอกจากจะต้องไปเรียนตามตารางสอนแล้ว จะต้องรู้จักแบ่งเวลาสำหรับที่จะใช้ทำโน๊ตย่อทบทวนวิชาที่ควรทบทวนก่อนเข้าห้องเรียนในวันรุ่งขึ้น ที่จะทบทวนหรือท่องจำวิชาที่ควรทบทวนหรือท่องจำ ตลอดจนเวลาที่จะใช้ในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมในห้องสมุด เวลาพักผ่อนและออกกำลังกายตามสมควร และเวลาในการทำธุรกิจส่วนตัวหรือช่วยพ่อ-แม่ ผู้ปกครองในกิจการบ้านเรือน เช่น ซักเสื้อผ้า ทำความสะอาดบ้านเรือนที่อยู่อาศัย หรือแม้แต่เวลาที่ช่วยพ่อ-แม่หุงหาอาหาร ล้างถ้วยล้างชามเหล่านี้เป็นต้น ต้องจัดระเบียบการปฏิบัติตนทั้งในด้านการศึกษาเล่าเรียนและการศึกษาค้นคว้า การทบทวนบทเรียน ตลอดทั้งเวลาสำหรับการทำกิจกรรมส่วนตัวให้พอเหมาะ และต้องคอยปรับเวลาสำหรับกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ให้พอเหมาะกับปริมาณและความยากง่ายของวิชาที่จะต้องเรียน แม้สุดท้ายจะต้องปรับและทำตารางการเรียนเพื่อทบทวนวิชาต่างๆ ก่อนเข้าสอบไล่ประจำภาคหรือประจำปีการศึกษา และจะต้องพยายามรักษาระเบียบปฏิบัติตนให้ได้ผลตามวันเวลาที่ได้พิจารณากำหนดไว้เหมาะสมดีแล้วนั้น ในระหว่างฤดูการเรียนก็จะต้องไม่ขี้เกียจ เถลไถล เหลวไหล ไปทำกิจกรรมอื่นที่ไร้สาระนอกตารางเรียน และให้จำเป็นหลักไว้ว่า “อย่ายกเว้นให้แก่กรรมชั่ว อย่าแก้ตัวให้แก่กิเลส” ของตน เพราะกรรมชั่วหรือกิเลสนั่นแหละ จะนำตัวไปสู่ความล้มเหลวในการเรียนได้

ต่อจากนั้นก็เริ่มปฏิบัติตนเพื่อเรียนให้ได้ผลดี โดยในคืนก่อนไปเรียนวิชาใด ก็ควรจะเตรียมตัวอ่านตำราเรียนหรือบทเรียนนั้นล่วงหน้าไว้ก่อน โดยเฉพาะการเรียนบางวิชา เช่น พระภิกษุสามเณรผู้กำลังเรียนภาษาบาลี จะต้องทบทวนบาลีไวยากรณ์ และฝึกแปลไว้ล่วงหน้าก่อนเข้าห้องเรียน เมื่อถึงเวลาเรียนวิชานั้นๆ ก็สามารถทำความเข้าใจได้ง่าย ขณะเรียนในห้องเรียนก็ต้องจดหลักวิชาและเคล็ดลับสำคัญที่ครูอาจารย์ท่านแนะนำ สั่งสอน ถ่ายทอดให้ โดยฉับพลัน เริ่มตั้งแต่ตั้งใจฟังในเวลาที่ครูสอน ด้วยใจจดจ่อให้เข้าใจ ถ้าสงสัยให้

รีบไต่ถามครูผู้สอนทันที แล้วจดลงสมุด และจำใส่ใจไว้ เรียกว่าต้องใช้หลัก "สุ จิ ปุ ลิ" สุ คือ สุตะ ได้แก่ การตั้งใจฟัง จิ คือ จิตตะ ได้แก่ คิดตามด้วยใจจดจ่อ ปุ คือ ปุจฉา ได้แก่ การไต่ถามเมื่อสงสัย ลิ คือ ลิขิต ได้แก่ การจดหรือการเขียนบันทึกลงสมุดและจำใส่ใจไว้

เมื่อว่างจากการเรียนในห้องเรียน ก็ปฏิบัติตามตามรางเรียนที่ตนเองกำหนดจัดสรรเวลาไว้ให้ ได้แก่ การศึกษาค้นคว้าในห้องสมุด การทบทวนบทเรียนและรวบรวมเรียบเรียงข้อความที่จดบันทึกย่อไว้ในขณะอยู่ในห้องเรียนลงสมุดไว้เป็นหมวดหมู่ ให้เรียบร้อย สะดวกแก่การทบทวน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลาหลงลืมหรือก่อนสอบไล่ การทำการบ้านตลอดทั้งการทบทวนและท่องจำบทเรียนที่ควรทบทวนหรือท่องจำ และดู/อ่านวิชาเรียน ก่อนที่จะเข้าห้องเรียนต่อไปในวันรุ่งขึ้น

กระบวนการเรียนที่ทำได้อย่างนี้ ในแต่ละวันจนตลอดปีการศึกษา ด้วยใจรัก คือ ฉันทะ ด้วยความเพียรติดต่อ ด้วยความอดทน ไม่ย่อท้อ คือ วิริยะ ด้วยความสนใจ เอาใจใส่ในบทเรียนด้วยใจจดจ่อต่อเนื่อง คือ จิตตะ และด้วยการเพ่งพินิจพิจารณาไตร่ตรอง ทำความเข้าใจในบทเรียนให้แจ่มแจ้งอยู่เสมอ คือ วิมังสา อย่างนี้ ย่อมเปิดใจให้สามารถ "รับรู้" และ "เรียนรู้" บทเรียนแจ่มแจ้งขึ้น จนถึงเป็น "ความรอบรู้" ในวิชาการกว้างขวางยิ่งขึ้นไปตามลำดับ

ด้วยกระบวนการเรียนอย่างนี้ นักเรียนนักศึกษา ย่อมสามารถเพิ่มพูนและพัฒนาความรู้ของตนจากระดับขั้นต้นคือ "รู้จำ" ที่พระท่านเรียก "สัญชานนะ" ให้เป็นความ "รู้แจ้ง" ที่พระท่านเรียก "วิชานนะ" ในหลักวิชาการต่างๆ อันจะเป็นพื้นฐานให้สามารถศึกษาค้นคว้าวิจัยไปถึง "รู้แทงตลอด" ที่พระท่านเรียก "ปฏิเวธะ" รวมเป็น "ความรู้แจ้งแทงตลอด" ต่อไปได้

ผู้ศึกษาหาความรู้ถึงขั้น "รู้แจ้งแทงตลอด" นี้แหละที่ชื่อว่า "พหูสูต" หรือผู้คงแก่เรียน อันหมายถึงผู้ที่ได้เรียนรู้และได้สดับตรับฟังมามาก ทั้งในวิชาการทางโลกและทางธรรม ซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในมงคลสูตรว่า ความคงแก่เรียน ๑ มีศิลปวิทยา ๑ มีระเบียบวินัยที่ศึกษามาอย่างดี ๑ รู้จักใช้วาจาที่ดี ๑ (๔ข้อ) นี้เป็นมงคลสูงสุด

ความคงแก่เรียนที่ได้บรรยายมาแต่ต้นนี้ เป็นการกล่าวแต่เฉพาะในเรื่องการศึกษาค้นคว้าวิชาการทางโลก และวิชาการทางธรรม เฉพาะการศึกษาเล่าเรียนและการศึกษาค้นคว้าหลักธรรมในภาคพระปริยัติสัทธรรม อันให้ได้ปัญญาความรู้ในขั้นสุตมยปัญญา และจินตมยปัญญาเท่านั้น ซึ่งยังมีโอกาสรู้ผิด เห็นผิด ในสภาวะธรรมที่สุขุมลุ่มลึก ที่เห็นได้ยากตรัสรู้ตามพระพุทธองค์ได้ยาก หยั่งไม่ได้ด้วยตรรกะ เป็นธรรมละเอียด อันบัณฑิตหรือพระอริยเจ้าเท่านั้น จะพึงรู้แจ้งได้อย่างถูกต้อง ธรรมในชั้นนี้ต้องมีการศึกษาค้นคว้าวิจัยด้วย

การปฏิบัติพระสัทธรรม โดยทางศีล สมาธิ และปัญญา ถึงขั้นอธิศีล คือ ศีลยิ่ง อธิจิต คือ จิตยิ่ง/สมาธิยิ่งและอธิปัญญา คือ ปัญญาอันยิ่ง กล่าวคือ จะต้องเป็น "ภาวนามยปัญญา" อันเกิดแต่การเจริญสมถวิปัสสนา อันมีนัยอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้รู้แจ้งเห็นแจ้งแทงตลอดในสภาวะธรรมทั้งหลาย ทั้งที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง ชื่อว่า "สังขารธรรม" และที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง ชื่อว่า "วิสังขารธรรม" ตามที่เป็นจริง และเห็นแจ้งแทงตลอดในพระอริยสัจธรรม ถึงบรรลุมรรคผลนิพพาน ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้ จึงจะชื่อว่า "ปฏิเวธ" คือ รู้แจ้งแทงตลอดอย่างแท้จริง ซึ่งหมายเอาการตรัสรู้พระอริยสัจทั้ง ๔ ด้วยญาณเครื่องตรัสรู้นั่นเอง

ความเป็นผู้คงแก่เรียน ชื่อว่า "พหูสูต" ทั้งในวิชาการทางโลกและในทางธรรม ดังที่กล่าวมาทั้งหมดนี้แหละ ที่พระพุทธองค์ได้ตรัสว่า เป็นมงคลสูงสุด คือ สามารถนำชีวิตไปสู่ความเจริญและสันติสุขแต่ฝ่ายเดียว จนถึงขั้นบรรลุมรรคผลนิพพานอันเป็นอมตธรรมที่สิ้นสุดแห่งทุกข์และที่เป็นบรมสุขอย่างถาวรได้แน่นอนแท้จริง

ขอความสุขสวัสดี จงมีแด่ท่านผู้ฟังทุกท่าน

เจริญพร